

Suomussalmen Kiantajärven, Pesiöjärven ja Piispajärven metsätalousalueilla sijaitsevien hautasaarten kulttuuriperintöinventointi 2012

Kiantajärvi: Vanha Kirkkosaari, Kirkkosaari

Pesiöjärvi: Kirkkosaari

Piispajärvi: Hoikkasaari, Yrjänä

KUVAILEHTI

JULKAISIJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	2013
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	ASIANUMERO	5808/41/2012
SUOJELUALUETYYPPI/ SUOJELUOHJELMA			
ALUEEN NIMI	Suomussalmi Kiantajärvi, Pesiöjärvi, Piispajärvi		
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI			
ALUEYKSIKKÖ	Metsätalous Kainuu		
TEKIJÄ(T)	Riikka Mustonen, Metsähallitus		
JULKAISUN NIMI	Suomussalmen Kiantajärven, Pesiöjärven ja Piispajärven metsätalousalueilla sijaitsevien hautasaarten kulttuuriinventointi 2012		
TIIVISTELMÄ	<p>Metsähallituksen Kajaanin toimistolta annettiin tehtäväksi Suomussalmen Kiantajärven, Pesiöjärven ja Piispajärven metsätalousalueilla sijaitsevien hautasaarten kulttuurihistoriallinen inventointi. Inventointi toteutettiin 14.–16.8.2012.</p> <p>Inventoitavia saaria olivat Kiantajärven Vanha Kirkkosaari, Kirkkosaari, Pesiöjärven Kirkkosaari sekä Piispajärven Hoikkasaari ja Yrjänä. Saarille kuljettiin Metsähallituksen Suomussalmen toimistolta oppaaksi saadun suunnittelumetsuri Eero Pyykkösen veneellä lukuun ottamatta Pesiöjärveä, jossa venekuljetuksen ja opastuksen hoiti läheisen talon isäntä.</p> <p>Saaret kierrettiin ja havaituista haudoista, sekä muista kulttuurihistoriallisista jäänteistä tehtiin muistiinpanot ja otettiin ylös paikkatiedot. Saarilla olevien hautojen kokonaislukumäärää ei ole mahdollista sanoa, sillä selvien hautamuistomerkillä varustettujen hautausten lisäksi saarilla oli lukuisia epämääräisiä kuoppia ja kumpuja, massa maatuvia puisia ristejä, puiden juurelle kerättyjä hautamuistomerkkien kappaleita ym. Todennäköisesti maan alla on myös eriasteisesti säilyneitä vainajien jäänteitä, joista ei näy enää merkkejä maan pinnalla. Haudoista pyrittiin tekemään taulukko, mutta tämä on parhaimmillaankin vain otos parhaiten säilyneistä hautamuistomerkkeistä, sillä kaikkien niiden teksteistä ei saanut enää selvää, hautakivet saattoivat olla maahan kaatuneita tai aluskasvillisuuden peittämiä.</p> <p>Kaikki inventointiin kuuluneet saaret ovat jo ennestään muinaisjäännösrekisterissä. Niitä koskee siis hautarauhan ja hautaustoimilain lisäksi muinaismuistolaki. Muinaismuistolaki koskee hautausmaita, joissa on yli sata vuotta vanhoja hautauksia, jotka eivät ole seurakunnan hoidossa olevalla hautausmaalla ja joilla aktiivinen hautaustoiminta on päättynyt. Näiden ehtojen toteutuminen on joidenkin inventoinnissa tutkittujen hautausmaiden tai niiden osien kohdalla osittain kyseenalaista. Hautausmaiden muinaismuistotuksesta päättää viime kädessä suojeluviranomaisena toimiva arkeologi. Vanha Kirkkosaari, Hoikkasaari ja Yrjänä on merkitty 1. luokan muinaisjäännöskohteiksi eli valtakunnallisesti merkittäviksi ja Kiantajärven sekä Pesiöjärven Kirkkosaaret rauhoitusluokaltaan 2. luokan kohteiksi.</p>		
AVAINSANAT	kulttuuriinventointi, Suomussalmi, hauta, hautausmaa, arkeologia, kivikausi, historiallinen aika, moderni aika		
KANNEN KUVA	Hautakiviä Kiantajärven Kirkkosaarella.		
SARJAN NIMI JA NUMERO			
ISSN		ISBN (NIDOTTU) ISBN (PDF)	
SIVUMÄÄRÄ	55	KIELI	SUOMI
KUSTANTAJA		PAINOPAikka	
JAKAJA	Metsähallitus, metsätalous	HINTA	

Tiivistelmä

Metsähallituksen KMO-kulttuuriperintöinventoinnin osana toteutettiin erillisinventointi Suomussalmen metsätalousalueilla sijaitsevilla hautasaarilla Kianta-, Pesiö- ja Piispajärvellä. Tämä tehtiin Kainuun metsätalouden toimeksiannosta.

Inventointi toteutettiin 14.–16.8.2012. Saarissa kuljettiin Metsähallituksen Suomussalmen toimiston suunnitelmametsurin Eero Pyykkösen veneellä ja opastuksella. Pesiöjärvellä venekuljetuksen ja opastuksen tarjosi läheisen talon isäntä.

Inventoinnin pohjana toimi hautasaaria koskeva kirjeenvaihto, jota oli käyty Metsähallituksen ja Suomussalmen seurakunnan välillä sekä muinaisjäännösrekisterissä olevat tiedot. Kaikki inventointiin kuuluvat hautasaaret ovat merkitty muinaisjäännösrekisteriin. Kiantajärven Vanha Kirkkosaari ja Piispajärven Yrjänä ja Hoikkasaari on merkitty 1. luokan valtakunnallisesti merkittäviksi kohteiksi. Kiantajärven (uudemman) Kirkkosaaren hautausmaa ja kivistinen asuinpaikka sekä Pesiöjärven Kirkkosaari ovat 2. luokan kohteita. Rauhoitusluokituksesta ollaan lähitulevaisuudessa Suomessa luopumassa.

Inventoinnissa kuljettiin saaret läpi etsien kulttuurihistoriallisesti arvokkaita jäänteitä. Havaitut jäänteet paikannettiin Panasonic-maastotietokoneen GPS:llä ja kuvailtiin sanallisesti. Ne myös valokuvattiin digikameralla.

Koko kesän 2012 vedenpinta järvissä oli korkealla. Tämä vaikutti inventointiin epäedullisesti, sillä osia saarista oli veden alla. Saariin rantautuminen oli hankalaa ja normaaliveden aikaisia ranta-alueita ei pystytty tarkastelemaan. Auringonpaiste aiheutti valokuviin ikäviä varjoja. Kasvillisuus oli rehevimmillään ja peitti joitakin hautoja niin tiheästi, että hautamuistomerkkiä ei päästy tarkastelemaan.

Inventoinnissa kävi pian ilmi, että hautojen kokonaismäärää yksittäisellä saarella ei pystytä määrittämään, eikä kattavia tietoja saarelle haudatuista keräämään. Osa hautamuistomerkeistä oli lukukelvottomia, osa täysin tuhoutuneita. Muistomerkkejä oli siirretty syrjään (ilmeisesti uudempien hautausten tieltä). Hautakumpuja ja kuoppia esiintyi ilman muistomerkkejä ja välillä kumpuja ja kuoppia oli vaikeaa erottaa muista maastonmuodoista. Kerättyjä tietoja on käsiteltävänä otoksena, joissa yliedustettuna ovat syystä tai toisesta parhaiten säilyneet haudat. Tuoreet hautaukset ovat useimmiten säilyneet paremmin kuin vanhat, ja kiviset sekä metalliset hautamuistomerkit ovat säilyneet paremmin kuin puiset. Myös omaisten/seurakunnan aktiivisuus haudan hoidossa ja esim. uusitut hautamuistomerkit vaikuttavat tilanteeseen. Nämä ovat vain muutamia tekijöitä useiden joukossa.

Hautausmaan käytön alkuvaiheista voi olla suullista perimätietoa, joka ei välttämättä ole kovin luotettavaa. Hautauksia on voitu tehdä jo muistitietoja varhaisemmalla ajalla ja perimätietoon on voinut sekoittua yleistä tarinaperinnettä. Varmaa tietoa saataisiin vain ihmisjäänteitä luonnontieteellisesti ajoittamalla, mutta hautoihin kajoaminen paikoilla, joilla on vielä tuoreempia hautauksia ja joihin nykyväestöllä on vielä kiinteät tunnesiteet ei voida ryhtyä ilman painavia perusteita.

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Alue: Suomussalmen Kiantajärven Vanha Kirkkosaari ja Kirkkosaari, Pesiöjärven Kirkkosaari ja Piispajärven Hoikkasaari ja Yrjänä

Tutkimuksen laatu: arkeologinen ja kulttuuriperintöinventointi

Kohteiden ajoitus: esihistoriallinen ja historiallinen

Peruskartat: 442210, 442211

Inventointialueen laajuus: 18,6509 ha

Maanomistaja: Valtio/Metsähallitus

Tutkimuslaitos: Metsähallitus, metsätalous

Tutkijat: Riikka Mustonen

Kenttätyöaika: 14–16.8. 2012

Löydöt: -

Kuvat: © Metsähallitus. Kuvat on tallennettu Metsähallituksen arkistoon.

Inventointiraportin sivumäärä 55 sivua.

Liitteet: -

Alkuperäisen inventointiraportin säilytyspaikka: Metsähallitus arkisto

Kopiot: Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Kainuun museo

Sisällys

TIIVISTELMÄ.....	3
ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT.....	4
SISÄLLYS	5
1 JOHDANTO.....	6
1.1. INVENTOINTIALUEEN SIJAINTI JA LAAJUUS	6
1.2. INVENTOINNIN TOTEUTUS JA MENETELMÄT	10
2 HAUTAAMISEN HISTORIAA.....	10
3 TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	13
ALLEKIRJOITUS.....	54
LÄHTEET.....	55

1 Johdanto

Metsähallituksen KMO kulttuuriperintöinventointiprojektin yhteydessä toteutettiin erillinen hautasaari-inventointi Suomussalmen Kiantajärven, Pesiöjärven ja Piispajärven metsätalousalueilla. Inventointi toteutettiin 14–16.8.2012.

1.1. Inventointialueen sijainti ja laajuus

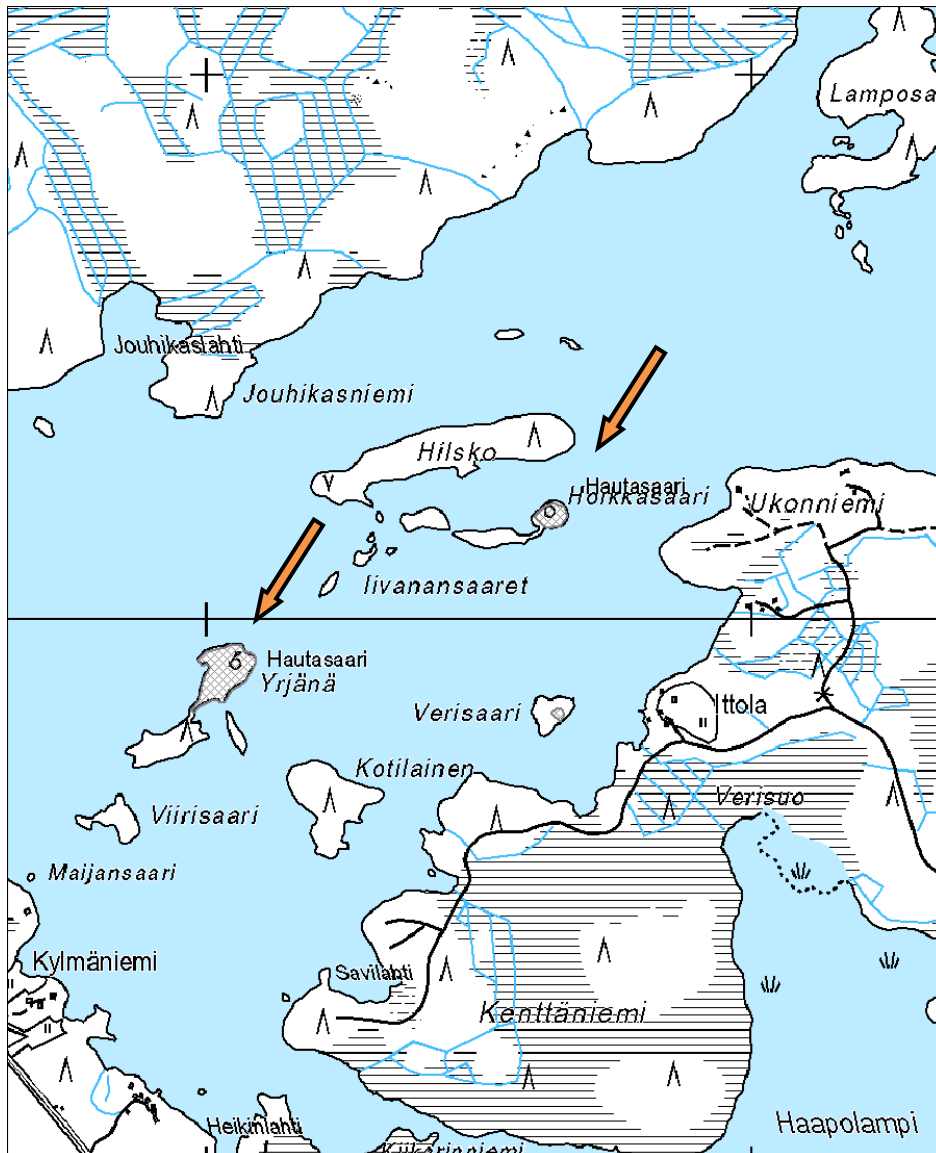
Inventointikohteet sijaitsevat Kainuussa Suomussalmen kunnassa. Vanha Kirkkosaari sijaitsee Ämmänsaaren keskuksen läheisyydessä. Kiantajärven Kirkkosaari sijaitsee Suomussalmen kirkonkylän tuntumassa, Kirkkoniemen edustalla. Pesiöjärven Kirkkosaari sijaitsee Pesiöjärven pohjoisosassa, Suomussalmen (kirkonkylän) kirkolta noin 17 km länsiluoteeseen ja Piispajärven saaret sijaitsevat Suomussalmen kirkolta noin 45 km pohjoisluoteeseen.

Kartta 1: Kiantajärvi: Vanha Kirkkosaari etelämpänä ja Kirkkosaari pohjoisempana.
Mk 1: 40000

Kartta 2: Pesiöjärvi Kirkkosaari Mk: 1: 10000.

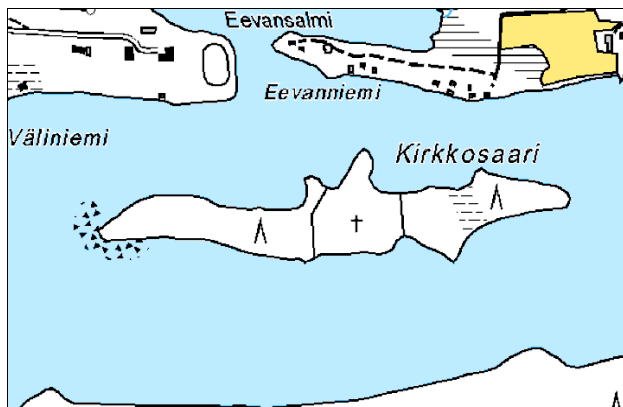

Kartta 3. Piispajärvi Yrjänä ja Hoikkasaari. Mk: 1:10000

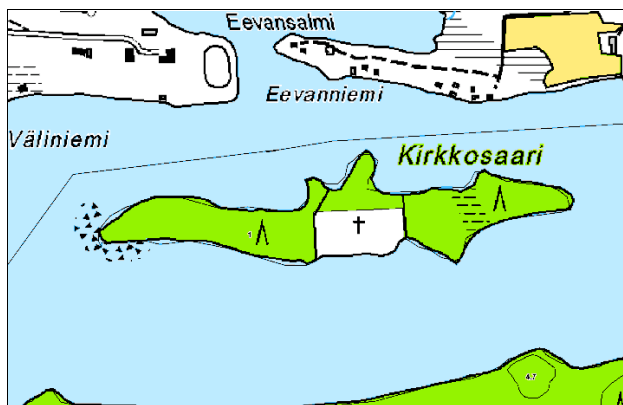
Vanhan Kirkkosaaren pinta-ala on 32800 m², Kiantajärven Kirkkosaaren pinta-ala on 42700 m². Pesiöjärven Kirkkosaaren hautausmaa-alueeksi on määritelty 72500 m² kokoinen alue, Piispajärven Hoikkasaarella alue on 1820 m² ja Yrjänäsaarella 7784 m².

Hoikkasaaren länsiosaan muodostuu pitkä ”häntä”. Tämä on suopursuja kasvaa aluetta, joka oli inventointihetkellä lähes täysin veden alla. On epätodennäköistä, että tälle alueelle olisi tehty hautauksia. Yrjänä-saarella on myös lounaispuolelle ulottuva maakaistale. Tämäkin alue inventoitiin, mutta mitään merkkejä haudoista ei tavattu. Pesiöjärven Kirkkosaaren hautausmaan rajaaminen alueellisesti on ongelmallisempaa. Peruskarttaan hautausmaaksi on rajattu saaren keskiosa (Kartta 4). Seurakunta omistaa saaren keskiosasta vain sen eteläisen osan. Valtionmaa on merkitty karttaan vihreällä (Kartta 5). Muinaisjäännösrekisteriin rajattu hautausmaan alue käsittää koko saaren lukuun ottamatta saaren itäreunaa (Kartta 6). Rajauksen perusteista tai tekijästä ei ole tietoa. Saarella mukana olleen oppaan mukaan hautoja on ollut myös saaren itäosissa.

Kartta 4. Pesiöjärven Kirkkosaari peruskartalla.

Kartta 5. Pesiöjärven Kirkkosaaren valtionmaat vihreällä.

Kartta 6. Pesiöjärven Kirkkosaaren muinaisjäännösrajaus.

Kiantajärven Vanhalla Kirkkosaarella ja Kirkkosaarella saari on kokonaisuudessaan merkitty muinaisjäännösalueeksi. Saarten pinta-alat ovat olleet alun perin suuremmat, mutta rannat ovat kuluneet vedenpinnan säännöstelyn myötä. Rantatörmä on tuettu kivetyksillä.

1.2. Inventoinnin toteutus ja menetelmät

Inventointi toteutettiin kolmen päivän aikana, muiden kohteiden inventoinnin ohessa 14–16.8.2012. Inventoimassa oli mukana suunnittelumetsuri Eero Pyykkönen Suomussalmen toimistolta. Liikkuminen vesillä tapahtui hänen veneellään. Pesiöjärvelle Eero Pyykkönen järjesti venekuljetuksen ja oppaan hautasaaren läheisestä talosta.

Kohteiden paikantaminen tapahtui Panasonic-maastotietokoneen GPS:llä ja ArcPad-ohjelmalla. Ohjelmalla tehtiin myös muistiinpanot kohteita. GPS-pisteiden sijainti on esitelty kartoilla myöhemmin tässä raportissa. Täytyy kuitenkin muistaa, että pisteitä ei ole mitattu tarkkuus-GPS:llä ja kohteiden todellinen sijainti voi poiketa kymmenenkin metriä. Pisteiden sijainti on siten suuntaa-antava ja näyttää vain, mihin osaan saarta havaitut kohteet keskittyvät. Valokuvat otettiin Canon-digitaalikameralla. Puustoisilla saarilla auringonpaiste vaikeutti valokuvaamista ja loi varjoja.

Järvien vedenpinnan epätavallisen korkea taso vaikutti sekä inventoinnin toteutukseen että havaintojen tekoon. Veneellä rantautuminen oli hankalaa, kun saarten reunamat olivat veden vallassa. Veden alla olevia alueita ei luonnollisestikaan voitu tutkia.

Ennen inventointia tutustuttiin Metsähallituksen ja Suomussalmen seurakunnan hautasaaria koskevaan kirjeenvaihtoon ja Muinaisjäännösrekisterin tietoihin. Kohteiden tiedot on syötetty Metsähallituksen Reiska-tietojärjestelmään. Tiedot siirtyvät myös aikanaan Muinaisjäännösrekisteriin. Raportti toimitetaan Metsähallituksen lisäksi ainakin Museoviraston arkistoon ja Kainuun Museolle.

2 Hautaamisen historiaa

Suomesta tunnetaan lukuisia esihistoriallisia hautauksia, mutta osa niiden yksityiskohdista jää aina hämärän peittoon. Suomen maaperä on niin hapan, ettei vainajasta ole säilynyt jäänteitä kuin muutamassa poikkeustapauksessa.

Kivikaudelle (9000–1500 eKr.) ajoitetuissa hautauksissa vainaja on yleisimmin haudattu maakuoppaan hauta-antimien ja usein myös punamullan kera. Pronssikaudella (1500–500 eKr.) vainajia aletaan polttaa ja heitä haudataan kiviröykkiöihin. Rautakaudella (500 eKr.–1150/1300 jKr.) polttohautauksia tehdään kiviröykkiöiden lisäksi maahan. Tämän jälkeen hautaukset alkavat vähitellen muuttua ruumishautauksiksi ja hauta-antimetkin jäävät pois. Muutos on kristinuskon vaikutusta. (Vilkuna 2001: 10–13)

Esihistoriallisista haudoista on säilynyt vain marginaalinen osa, joten kuva hautakulttuurista on puutteellinen. Käytössä on saattanut olla sellaisia hautatyyppisiä, joista meillä ei ole mitään tietoa. Esihistoriallisten esinelöytöjen perusteella uskotaan, että ajan maailmankuva on ollut shamanistinen. Niinpä nykyisten luonnonkansojen uskontokäsitysten perusteella on pyritty tulkitsemaan esihistoriallisen ajan hautauskäytäntöjä. (Vilkuna 2001: 10–13)

Hautasaaria esiintyy Itä-Karjalasta Länsi-Suomeen ulottuvalla alueella (Jokipii 2001: 19). Hautaukset näkyvät usein saaren nimessä. Saarta voidaan kutsua Kalmasaareksi, Kalmosaareksi, Ruumissaareksi, Raatosaareksi, Kuolosaareksi, Ristisaareksi, Kirkkosaareksi, Hautasaareksi, Arkkusaareksi, Manalaissaareksi, Luusaareksi tai joksikin näiden nimien johdannaisista. Hautasaarella voi myös olla aivan tavallinen nimi, joka ei kuvasta mitenkään

sen funktiota. Tietyt nimet keskittyvät maantieteellisesti eri alueille. (Jokipii 2001: 27–31) Hautasaari-nimi saattaa viitata myös tervahautoihin. (Ruohonen 2006)

Hautasaaria esiintyy erityisesti alueella, jossa väestötiheys on pieni ja matka lähimmälle kirkolle pitkä. Tämän vuoksi hautasaaria on pidetty väliaikaisina hautapaikkoina, jonne erityisesti kelirikko-aikaan vainaja vietiin odottamaan lopullista matkaa kirkkomaahan. Saaria käytettiin myös pysyvään hautaukseen. Useimmiten kyseessä oli siunaamaton maa, ja paikkakuntalaiset hautasivat vainajia niihin vastoin papiston määräyksiä. (Jokipii 2001: 35)

Hautasaarilta havaittavat painanteet ovat pituudeltaan noin 2–3 metriä, leveydeltään 1–2 metriä ja syvyydeltään 20–50 cm. Välillä painaumat ovat melkein maantasaisia. Painaumat ovat todennäköisesti syntyneet vainajan ja mahdollisen arkun maatuessa. Syviä painanteita voidaan pitää uudelleen avattuina hautoina. Joskus hauta voi muodostaa pienen kummun. (Ruohonen 2006) Ensimmäiset kirjalliset tiedot saarihautauksista ovat 1560-luvulta, joten tapa on ainakin jo keskiaikainen. (Ruohonen 2006) Saarihautausmaat selittää uskomus, että vesi ja järvenselät estivät kalman leviämistä. Myös petojen pääsemistä käsiksi hautoihin voitiin näin osin rajoittaa. (Mönkkönen 2001: 45)

Tarinaperinne kertoo usein hautauksien syyksi nälkävuodet. Saarista löytyneet kuopparivit ja luut ovat synnyttäneet hautasaariin liittyvää tarinaperinnettä. Saaret on liitetty myös kaukaiseen historiaan. Niihin on arveltu haudatun myös venäläisiä ja ”ennen venäläisiä olleita heimolaisia”. Joskus haudoissa uskotaan olleen lappalaisia ja näihin saariin on liitetty myös tarinoita aarteista. Vanha kansa on usein yhdistänyt saaret 1500–1600 –luvun ortodoksiseen asutukseen ja tämän perusteella jopa peruskartassa saattaa tällä kohdalla olla merkintä ”ortodoksinen kalmisto”. (Mönkkönen 2001:47) On todennäköistä, että hautausten alkuperä on unohtunut, ja viimeistään 1800-luvun lopulla kertomuksiin kohteista on liitetty piirteitä yleisestä perimätietoaineksesta. (Ruohonen 2005: 267)

Yleinen on kertomus ortodoksista uskoa tunnustavasta sissipäällikkö Hilipasta rosvojoukkoineen, jotka suomalaiset surmasivat. Tarina on sijoitettu eri paikoille Sotkamon, Nurmeksen, Lieksan, Valtimon ja Kuhmon alueilla. Vastaavanlainen on kertomus Laurukaisesta, oppaaksi pakotetusta nuorukaisesta, joka souti vihollisjoukon saareen. Laurukainen pakeni saaresta veneellä, mutta viholliset lähtivät uimaan ja hukkuivat. Tarinan mukaan paikkakuntalaiset hautasivat hukkuneiden ruumiit saareen. Laurukais-tarina on liitetty saariin mm. Juuassa, Rautavaarassa ja Kuhmossa. (Mönkkönen 2001: 47–49)

Kuolleiden ja haudattujen luettelot kertovat 1700- ja 1800-luvuilla välihautoihin laitetun osan kaikista vainajista olevan melko pienen. Kalmosaaret saattoivat olla myös yhden talon tai pienen taloryhmän hautapaikkoja 60. Välihaudaus väheni koko ajan 1800-luvulla ja se kiellettiin 1879. (Mönkkönen 2001: 60–61)

Kangasniemen seurakunnan kuolleiden luettelo on listannut myös saariin haudattujen nimiä suurelta nälkävuodelta 1697. Tämän nimilistan perässä mainitaan, että oli vielä olemassa tuntemattomia ihmisiä, ”*jotka monille saarille ja nauriskuoppiin haudatuiksi tulivat*”. (Laitinen 2001: 69). Saareen haudatut ruumiit ilmeisesti jäivät paikalleen, koska niistä tehtiin erillisiä luetteloita. Vainajia haudattiin myös kotikylästä nähden eri suuntaan kuin missä kirkko oli. 69–70 Erikseen on merkitty kirkkomaahan noudetut vainajat. Nouto tapahtui seurakunnan toimesta. Saareen hautaus johtui osiltaan siitä, että koko perhekunta saattoi menehtyä nälkään tai sairauteen. On todennäköistä, että seurakunnan pappi kävi kiertämässä saaria ja siunaamassa vainajat paikan päällä (Mönkkönen 2001: 74).

Samuli Paulaharju on kuvaillut ihmisten suhtautumista kuolleeseen vanhoina aikoina. Kuoleva nostettiin lattialle oljille tai vaatteille. Lakeistorvi avattiin, jotta lähtevä henki pääsisi ulos ja kalmanhaju poistuisi pirtistä. Joskus kattolautoja saatettiin kohotella, ”jotta henki katkaisi”. Kylän pesijät huolehtivat vainajan pesusta, hiukset kammattiin ja miesten parta ajettiin. Vainaja pantiin puhtaisiin vaatteisiin ja jalat sidottiin. Vainaja nostettiin kalmalaudalle ja kannettiin aittaan tai riiheen. Kalma-aittoja oli Kainuussa pystyssä vielä 1900-luvun alkupuolella. Kuhmossa tiedetään naisvainajan kerran karanneen riihestä ja jättäneen sukan portaille. (Paulaharju 1958: 261–263)

Arkku tehtiin mittakepin avulla, kansi rakennettiin harjalle ja naulat piti lyödä kiinni niin, että ne tuomiopäivänä helposti lähtisivät irti. Arkut maalattiin tervalla ja noella paitsi, jos vainaja oli hukkunut tai kuollut metsään. Pehmikkeeksi arkkuun laitettiin höylänlastuja, koivunlehtiä, olkia ja vaatteita. Vainajan päälle laitettiin kateliina. Miespuoliselle vainajalle laitettiin keppi tai risu käteen. Arkkuun saatettiin laittaa paperilla virsi, vainajan omia esineitä tai viinapullokin saatettiin laittaa. Jos talossa oli lutikoita, niitä saatettiin laittaa arkkuun, jotta vainaja veisi ne mennessään. (Paulaharju 1958: 264–265)

Vainajan kunniaksi pidettiin peijaiset, jossa ruoan kanssa ei saanut pihistellä. Jos näin teki, kuolleet eivät antaneet rauhaa. Kuolleiden kerrotaan vaivanneen mm. Puolangalla ja Kuhmossa. Suomussalmen Juntusrannassa oli jopa jouduttu pitämään uudet peijaiset. Vainajan vuodeoljet, rievut, päällä olleet vaatteet, saippuat, vastat, lusikat ja arkunteossa tulleet kalmalastut poltettiin. Ne poltettiin kalmapaikassa, joka oli jossain kauempana talosta. Kalmasijalla saattoi olla kalmapuu ja paikkaa pidettiin esi-isien asuttamana. (Paulaharju 1958: 266–268)

Kalmistot, kalmasaaret ja kalmapuut olivat pelättäviä paikkoja, jonne lapsia kiellettiin menemästä. Jos kaukaisilta perukoilta oli vaikea matka kirkolle, pantiin ruumis kesällä valehautaan. Vainaja saatettiin myös asettaa talaille puihin (Puolanka, Utajärvi). Vainaja vietiin talosta rattailta tai reellä. Jos reki ei lähtenyt helposti liikkeelle, piti ajaa pois arkun päällä istuvat kyöpelit. Vainajan perässä seurasi suruväki. Arkulle piti antaa aina tietä. . Matkan varrelle tehtiin karsikkopuita. Vainajalta särjettiin kirkonkelloilla korvat ja hän muuttui maaksi vasta papin heittäessä multaa päälle. Kaukaisilla perukkalaisilla oli omat hautausmaansa. Paulaharju mainitsee Suomussalmella tällaisia olleen Kiannan Kirkkosaaren ja Pesiön, Näljägän ja Vuokinkylän hautasaaret. (Paulaharju 1958: 267–272)

Väliaikaisia hautasaaria oli lukuisia. Suomessa tällä hetkellä hautasaaria tutkii erityisesti FM Juha Ruohonen Turun yliopistosta. Hänellä on tietokanta, jonne hän on kerännyt kirjallisuuden ja haastattelujen perusteella mahdollisia hautasaaria eri puolelta Suomea tulevia kenttätutkimuksia varten. Suomussalmella sijaitsevia mahdollisia hautasaaria tässä tietokannassa on noin 30 kappaletta. Ruohonen tutki vuonna 2011 Itä-Suomessa hautasaaren, johon kerrottiin haudatun venäläisiä sotilaita. Vainajien jäänteet ajoittuivat pääosin 1400 ja 1500-luvuille, mikä kertoo niiden kuuluneen todennäköisimmin savolaisille uudisasukkaille. Tieto venäläisistä sotilaista osoittautui näin ollen keksityksi tarinaperinteeksi.

3 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Kiantajärvi, Vanha Kirkkosaari

Vanha Kirkkosaari esihistoriallinen asuinpaikka ja 1600-luvun hautasaari	MH-tunnus: 150654
---	--------------------------

Kohdetyyppi:	1 Asuinpaikat	Haltija:	161 Metsätalous Kainuu
Ajoitus:	7120 Moniperiodinen	Ylläpitäjä:	161 Metsätalous Kainuu
Rakentamisvuosi:		Kunta:	777 SUOMUSSALMI
Lukumäärä:	1		

Koordinaattiselitys:		Geometria	4 Gps-mittaus, korjaamaton tuotettu:
Koordinaatit:	X 7199571, Y 3592475, Z 199	Löydöt:	KM 20394, 20808, 21031, 21339, 21345, 21742, 22767-9, 24234, 24254, 27892, 28988, 32886:1-6, 34338, 34429:1-2, 35156:1-3, 35165, 35701:1-2

Taustatiedot

Kohde on muinaisjäännösrekisterissä rauhoitusluokan I kohteena.

Ympäristön kuvaus

Vanha Kirkkosaari sijaitsee Kiantajärvessä Suomussalmen (Ämmänsaaren TB:n rannan edustalla).

Saaren pohjoisranta on vesiensäännöstelyn aiheuttaman kulumisen johdosta pengerrytetty, samoin kuin kaakkoiskulma. Etelä-, länsi- ja luoteisrannat ovat matalia, hienoja hiekkarantoja. Vuonna 1960 alkanut vesiensäännöstely on kuluttanut saarta. Nyt se on kooltaan noin 210 x 220 m, mutta sen koko lienee ollut aiemmin noin 238–248 x 340 m. Eniten on alavaa, kasvillisuuden peittämää maata joutunut veden alle länsi- ja luoteisosista saarta. (Muinaisjäännösrekisteri)

Kuviolla on uudistuskypsää metsää.

Kohteen kuvaus

Saarelta on tehty lukuisia irtolöytöjä, sinne on tehty tarkastusmatkoja ja siellä on toteutettu arkeologiset kaivaukset kolmena vuonna. Löytöjä on runsaasti. Ne liittyvät kivikautiseen asumiseen (mm. kiviesineitä, piiesineitä, varhaista ja tyypillistä kampakeramiikkaa, Sär 2-keramiikkaa). Saarella on asuttu pitkän aikaa. Asuinpaikalta on vuoden 1985 koekaivauksissa esille tulleesta liedestä radiohiiliajoitus (Hel-2313) 8950 +/- 120 BP (8000–7700 eKr.) Vanha Kirkkosaari oli jonkin aikaa Suomen vanhin tunnettu asuinpaikka. Varhaisen metallikauden nuolenkärjet, reiällinen kivikirves ja keramiikka kertovat, että paikalla on asuttu kivikauden jälkeenkin. Myöhemmästä rautakautisesta liikkumisesta saarella kertovat rautakirves ja tulusrauta.

Vanhan Kirkkosaaren itä-etelärannalla on 1600-luvun hautausmaa. Tämä tiedetään, koska Claes Claessonin laatimassa vuoden 1650 kartassa saaren kohdalla lukee ”Kirconsari”. 1600-luvun lopulla saari kerrotaan poltetun kaskeksi. Tähän tapahtumaan liittyy tarinaperinnettä. Yhden tarinan mukaan polttaja olisi ollut Suomussalmen ensimmäinen pappi, joka kauhistui huomattessaan hautausmaan ja tappoi itsensä. Saareen kerrotaan haudatun myös 1800-luvun lopun nälkävuosien uhreja. Saaren lounaiskulmalla on hiilimiilun pohja. Hautakuoppia ei inventoinnin aikana kartoitettu, koska niistä on jo olemassa perusteellinen kartta. Kartta saatiin Kainuun museon arkeologilta Esa Suomiselta ja on skannattu tähän kertomukseen. Kartasta nähdään hautojen sijoittuvan saaren eteläosaan.

Kohteen rajaus

Kohteen rajaus on aluemainen. Koko saari on rajattu muinaisjäännöskohteeksi.

Tulkinta

Multiperiodinen eli usealla aikakaudella asuttuna ollut saari. Saarelta on merkkejä asutuksesta pitkin kivikautta ja varhaiselta metallikaudelta. Se on toiminut myös hautasaarena historiallisella ajalla.

Tarkastukset

Tila: 3 Toteutettu   Laji: 6 Suojeluarvojen tarkastus   Tarkastusvuosi: 2012
Tarkastuspvm: 14.8.2012   Tarkastaja: R. Mustonen
Kuvaus: KMO kulttuuriperintöinventointi Kainuu

Viranomais-	777010109	Kunto:	1 Hyvä
rekisterinro:		Olotila:	2 Ei käytössä
Arvotus:	8 Muu suojeluarvo	Kohteen	1 Muinaisjäännösrekisteri I
		suojelu:	
Selitys:		Selitys:	

Ympäristön	0 Ei määritelty
suojelu:	

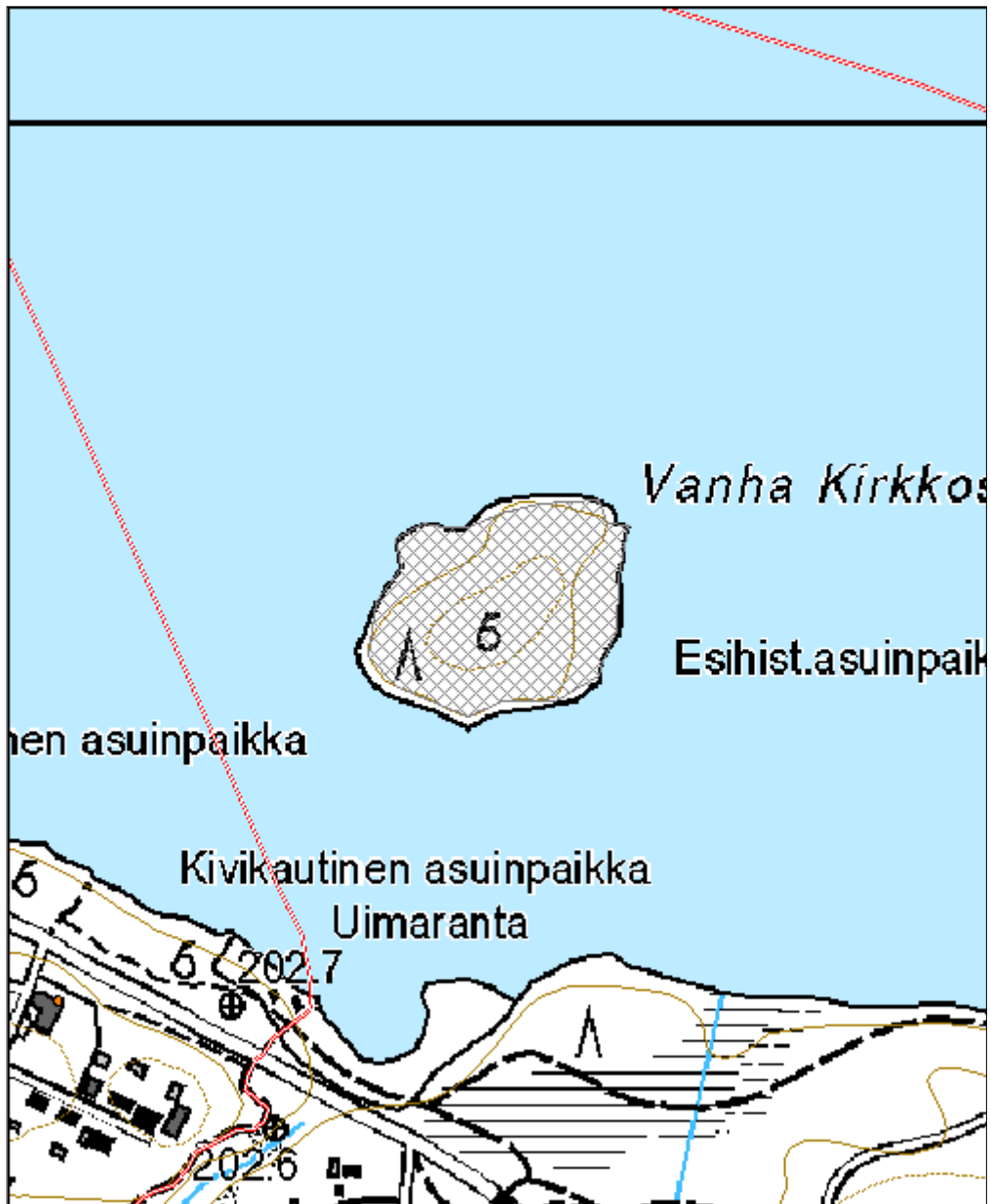
Vanhaan Kirkkosaareen on tehty useita tarkastus- ja tutkimuskäyntejä:

1978	Lippo Vester ja Viljo Pyykkönen	irtolöytö
1978	Mikko Perkko	tarkastus
1980	Matti Huurre	tarkastus
1980	Matti Huurre, Lippo ja Titta Vester ja Martti Manner	irtolöytö
1981	Lippo Vester	irtolöytö
1985	Mikko Perkko	irtolöytö
1985	Mikko Perkko	irtolöytö
1985	Mikko Perkko	irtolöytö
1985	Helena Taskinen	koekaivaus
1989	Päivi Kontio	kaivaus
1990	Päivi Kontio	kaivaus
1993	Lippo Vester	irtolöytö
1995	Lippo Vester	irtolöytö
2005	Lippo Vester	irtolöytö

Vanhasta Kirkkosaaresta tehdyt löydöt:

KM 20394 Asuinpaikkalöytöjä
KM 20808 Asuinpaikkalöytöjä
KM 21031 Asuinpaikkalöytöjä
KM 21339 Kiviesineitä ja paloja (8)
KM 21345 Tulusrauta
KM 21742 Asuinpaikkalöytöjä
KM 22767 Reikäkivi
KM 22768 Asuinpaikkalöytöjä
KM 22769 Asuinpaikkalöytöjä
KM 24234 Asuinpaikkalöytö
KM 24254 Esihistoriallinen asuinpaikkalöytö, rautakirves
KM 27892 Pienen reikäkiven puolikas
KM 28988 Taltan jäännös, piitä
KM 32886:1-6 Hioimen katkelma, Piikärki ja -iskoksia, kvartsia
KM 34338 Kvartsikärki
KM 34429:1-2 Piikaavin, reikäkiven puolikas
KM 35156:1-3 Asuinpaikkalöytöjä
KM 35165 Asuinpaikkalöytö
KM 35701:1-2 Piiesine ja -iskos

Kohdetyyppi:	1 Asuinpaikat	Copyright:	© Metsähallitus 2008 © Maanmittauslaitos 1/MML/08
Koordinaatit:	X 7199571, Y 3592475, Z 199	Mittakaava:	1:5000

Kartta 7. Reiska-tietojärjestelmän kohdekartta.

Kartta 8. Vanhan Kirkkosaaren yksityiskohtainen kartta.

SUOMUSSALMI VANHA KIRKKOSAARI

PÄIVI KONTIO 1990

YLEISKARTTA MK 1:1000

piirt. Pirjo Rautiainen

karttopohjana käytetty vuoden 1989 yleiskarttaa

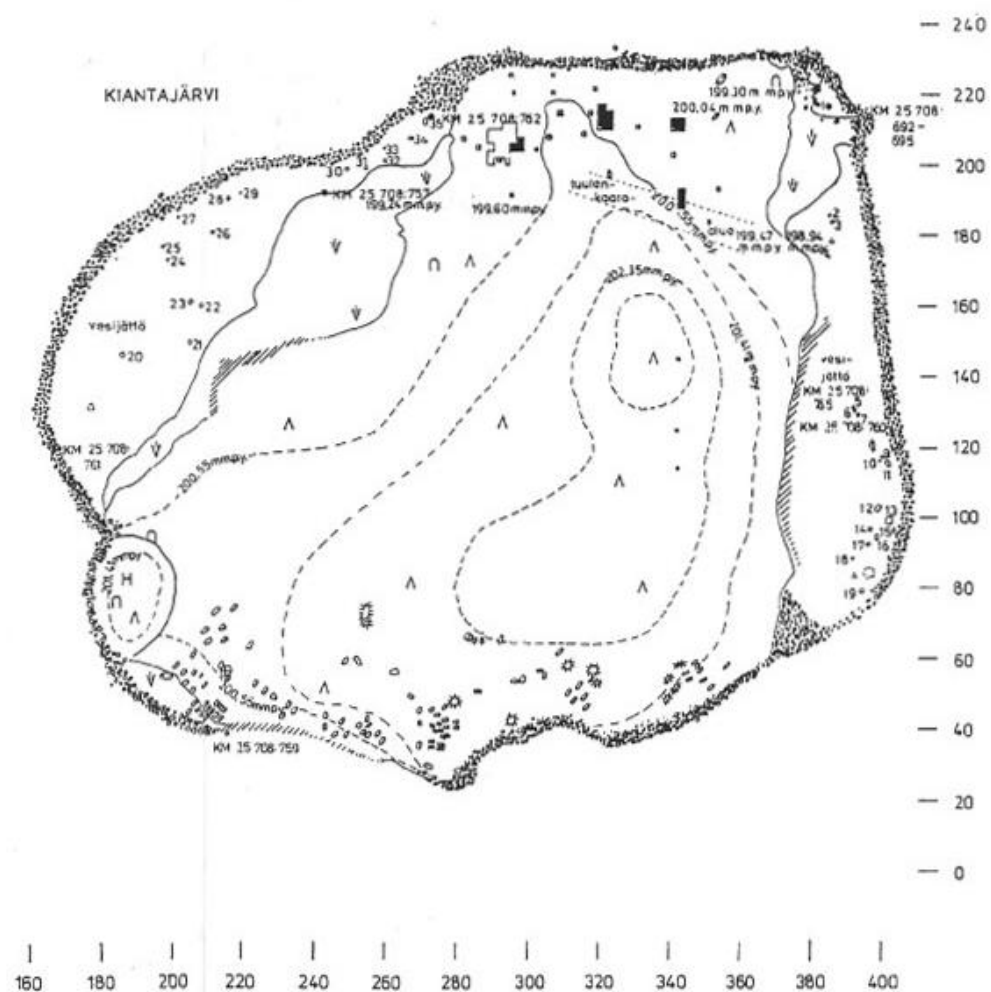
60 m

kartoitus tehty 2. - 8.6.1990
vedenpinnan korkeus 8.6.1990

- kivikko (pengerretty)
- hiekka
- heinikko
- turveraja
- mäntymetsä
- lehtimetsä
- hauta
- hällikumpu
- liesikveys
- taisteluhautoja
- tervahauta
- vuosien 1985 ja 1989 kaivaus-
- alueet saaren pohjoisosassa
- vuoden 1990 kaivausalueet
- kiintopiste
- kone
- mitattu korkeuskäyrä
- arvioitu korkeuskäyrä
- suppa
- kvartsiakeskittymä
- luukuoppa
- irtolöytö

KP = 201,43 m m.p.y.

kone = 092

Kuva 1. Pitkänmallinen kuoppa saaren eteläosassa.

Kuva 2. Syvä kuoppa kuusen juurella.

Kiantajärvi, Kirkkosaari

Tutkimukset:

1979	Matti Huurre	tarkastus
1992	Lippo Vester	irtolöytö

Löydöt:

KM 20751 Asuinpaikkalöytöjä
KM 24256 Pii-iskos, hioin
KM 27889:1-3 Asuinpaikkalöytöjä

Kirkkosaari hautasaari	MH-tunnus: 150655
-------------------------------	--------------------------

Kohdetyyppi:	3 Hautapaikat	Haltija:	161 Metsätalous Kainuu
Ajoitus:	7118 Historiallinen aika	Ylläpitäjä:	161 Metsätalous Kainuu
Rakentamisvuosi:		Kunta:	777 SUOMUSSALMI
Lukumäärä:	1		

Koordinaattiselitys:		Geometria tuotettu:	4 Gps-mittaus, korjaamaton
Koordinaatit:	X 7203916, Y 3593284, Z 200	Löydöt:	

Taustatiedot

Kohde on merkitty muinaisjäännösrekisteriin.

Ympäristön kuvaus

Saari sijaitsee Kiantajärvessä, 2,5 km Suomussalmen kirkosta luoteeseen. Kuviolla on uudistuskypsää kasvatusmetsää. Metsässä hautojen väleissä kulkee polkuja.

Kohteen kuvaus

Suomusalmelaisten päähautausmaa oli Paltaniemellä, jonne ruumiiden kuljetus kelirikon aikaan oli hankalaa. Suomussalmella tuli tavaksi haudata vainajat saariin. Hautasaaria oli 1800-luvulla virallisesti neljä: Kiantajärvessä, Pesiöjärvessä, Piispajärvessä ja Vuokkijärvessä. Hautasaaria raivattiin (puustosta) 1800-luvulla kolme kertaa. 1800-luvulla suunniteltiin, että Kirkkosaaren länsikulmalle rakennettaisiin ruumishuone. Se toteutettiin kuitenkin muualle.

Tällä hetkellä näkyvissä olevat haudat keskittyvät saaren eteläosaan. Saaren länsiosassa on havaittavissa kivirivejä sammalen alla. Kyse voi olla aidasta tai rakennuksen pohjasta. Näille tienoille suunniteltiin ruumishuonetta, joten paikalla on voinut olla aikaisempi rakennus tai suunnitellulle ruumishuoneelle on jo raivattu tilaa. Saaren koillisosassa on hautakuoppia, joissa ei ole hautakiviä. Yksi kuopista on kookkaampi monttu. Saaren luoteisosassa haudat

ovat tiiviimmin ja päällekkäin vanhojen hautojen kanssa. Puun juurilta löytyy vanhoja (haudoilta poistettuja) puuristejä ja tekstittömiä metallilevyjä. Saaren hautakivien tekstien perusteella vanhin hauta kuuluu pastori Carl Saxalle (1754–1821), joka oli Suomussalmen ensimmäinen kappalainen. Saxa yritettiin Suomussalmelle siirrettyään murhata ja hän kärsi elämänsä aikana useista mielenhäiriökohtauksista. Hänen alkuperäisen muistotaulunsa teki Ilmari Kianto. 1950-luvulla se makasi jo maassa haljenneena. Saarelle on haudattu myös mm. rovasti Calamnius (1896–1954) ja 18 kirkkomatkalla vuonna 1847 hukkunutta ruhtinansalmelaista. Viimeisin saareen poikkeusluvalla haudattu vainaja oli Ilmari Kiannon vuonna 1954 kuollut vaimo Elsa Maria. Hautamuistomerkit ovat melko tasapuolisesti kivistä, metallista ja puusta tehtyjä. Rannassa on yksi grobnitsa. Useilla haudoilla oli tuoreita kukkia, joten haudoilla vierailaan yhä.

Kohteen rajaus

Kohteen rajaus on aluemainen.

Tulkinta

Hautasaari, joka on ollut käytössä ainakin 1800- ja 1900-luvuilla.

Lisätietoja

Saarella on myös kivikautinen asuinpaikka.

Tarkastukset

Tila: 3 Toteutettu   Laji: 6 Suojeluarvojen tarkastus   Tarkastusvuosi: 2012
Tarkastuspvm: 14.8.2012   Tarkastaja: R. Mustonen
Kuvaus: KMO kulttuuriperintöinventointi Kainuu

Viranomais- rekisterinro:	777500003	Kunto:	1 Hyvä
Arvotus:	8 Muu suojeluarvo	Olotila:	2 Ei käytössä
		Kohteen suojelu:	2 Muinaisjäännösrekisteri II

Ympäristön suojelu:	0 Ei määritelty
--------------------------------------	-----------------

Kohdetyyppi:	3 Hautapaikat	Copyright:	© Metsähallitus 2008 © Maanmittauslaitos 1/MML/08
Koordinaatit:	X 7203916, Y 3593284, Z 200	Mittakaava:	1:5000

Kirkkosaari kivikautinen asuinpaikka

MH-tunnus: 150758

Kohdetyyppi:	1 Asuinpaikat	Haltija:	161 Metsätalous Kainuu
Ajoitus:	7111 Kivikausi	Ylläpitäjä:	161 Metsätalous Kainuu
Rakentamisvuosi:		Kunta:	777 SUOMUSSALMI
Lukumäärä:	1		

Koordinaattiselitys:		Geometria tuotettu:	9 Muu tuottamistapa
Koordinaatit:	X 7203959, Y 3593445, Z 199	Löydöt:	KM 20751 Asuinpaikkalöytöjä, diar. 20.2.1980; KM 24256 Pii-iskos, hioin, diar. 7.7.1988; KM 27889:1-3 Asuinpaikkalöytöjä, diar. 3.9.1993.

Taustatiedot

Kohde on muinaisjäännösrekisterissä. Kohteen on tarkastanut Matti Huurre ja esinelöytöjä on tehnyt Lippo Vester.

Ympäristön kuvaus

Kohde sijaitsee saarella, Kiantajärnessä, Suomussalmen kirkosta 2,5 km luoteeseen. Saarella on myös hautausmaa. Saaren etelärannalle on ajettu kiviä estämään törmän sortumista.

Kohteen kuvaus

Asuinpaikkalöydöt (kiviesine, pii-iskos, kvartsi-iskokset ym.) ovat tulleet esille saaren rannoilta, etenkin sen molemmista päistä.

Kohteen rajaus

Kohteen rajaus on pistemäinen. Kohteen laajuutta ei voitu pyrkiä selvittämään hautausten ja järven korkean vedenpinnan vuoksi.

Tulkinta

Kivikautinen asuinpaikka

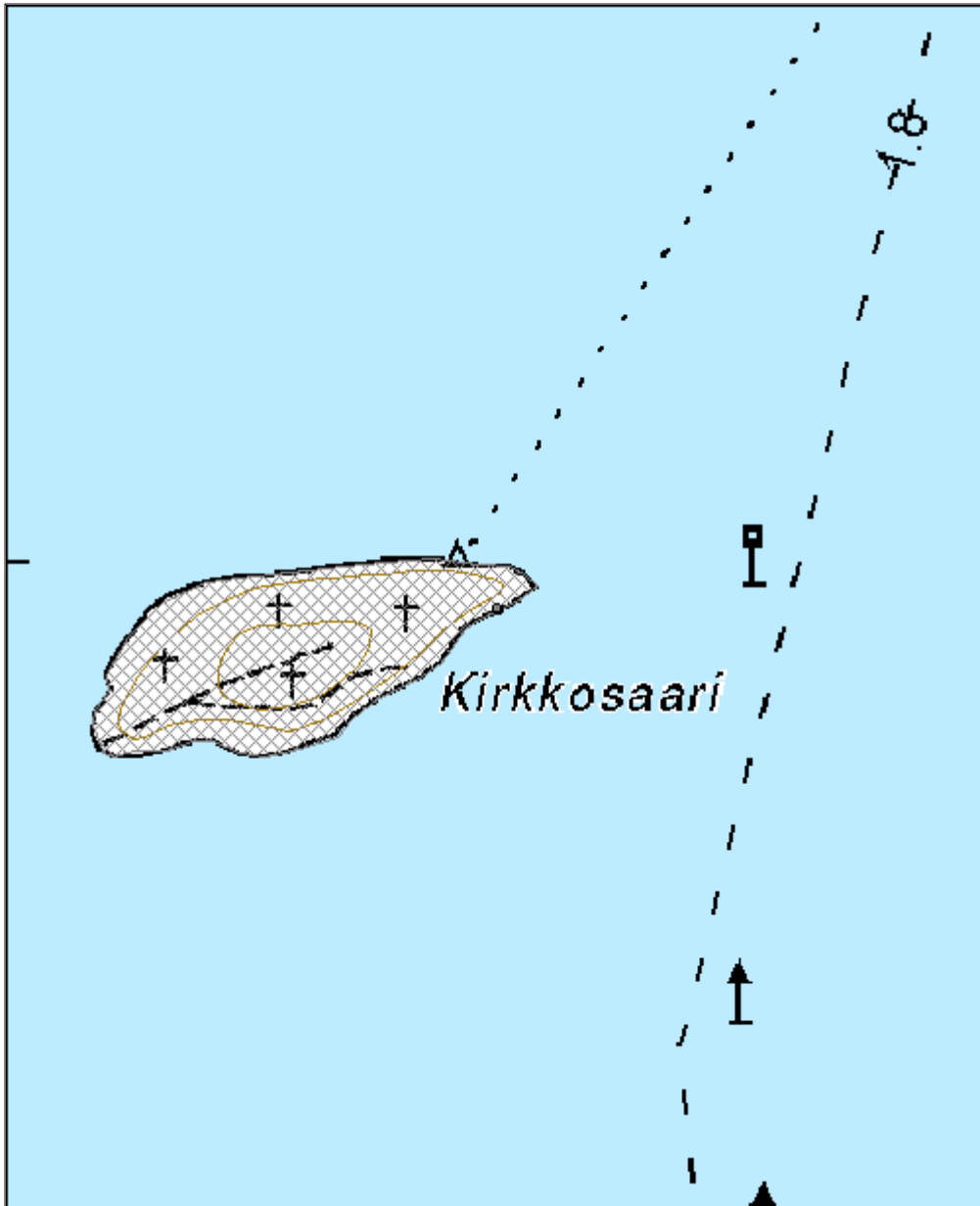
Tarkastukset

Tila: 3 Toteutettu Laji: 6 Suojeluarvojen tarkastus Tarkastusvuosi: 2012
Tarkastuspvm: 14.8.2012 Tarkastaja: R. Mustonen
Kuvaus: KMO kulttuuriperintöinventointi Kainuu

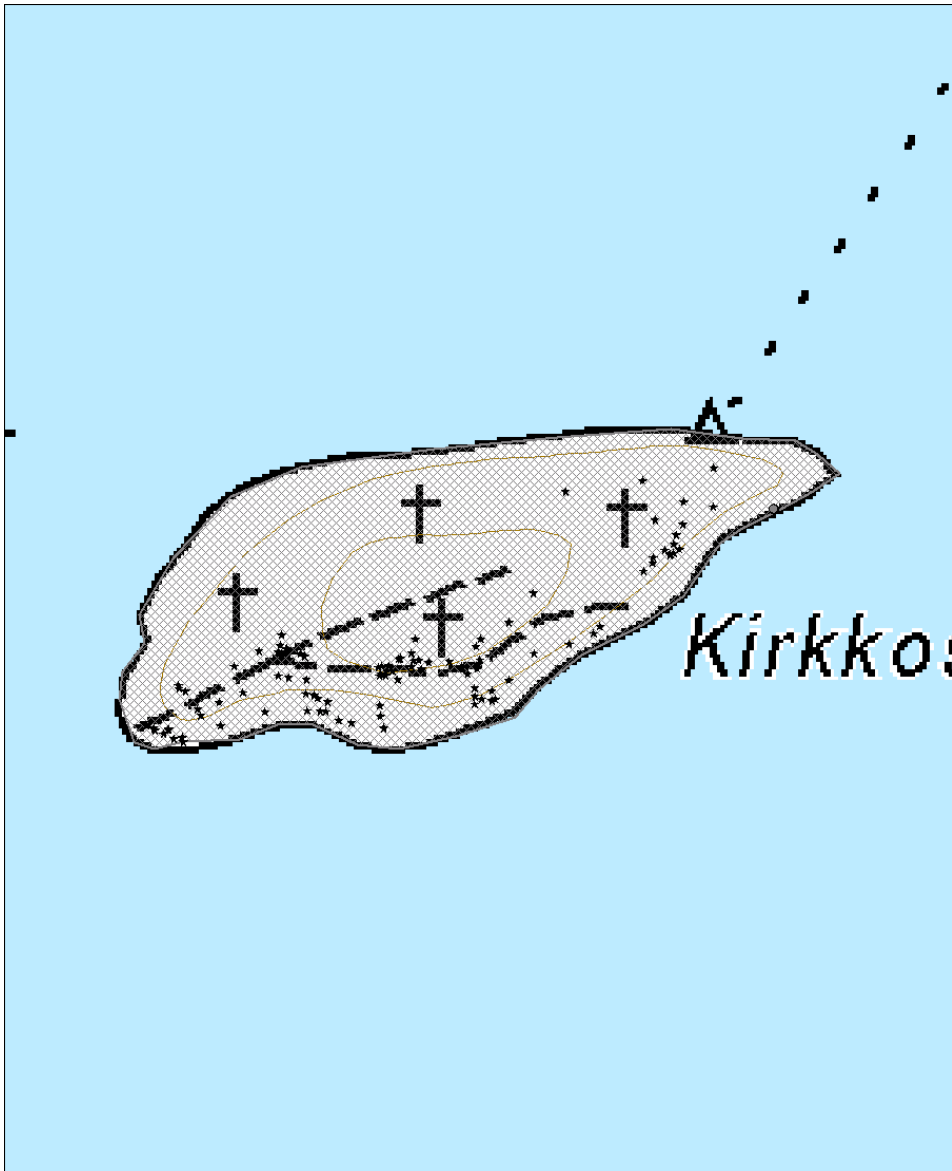
Viranomaisrekisterinro:	777010151	Kunto:	2 Keskinertainen
		Olotila:	2 Ei käytössä
Arvotus:	8 Muu suojeluarvo	Kohteen suojelu:	2 Muinaisjäännösrekisteri II

Ympäristön suojelu:	0 Ei määritelty
----------------------------	-----------------

Kohdetyyppi:	1 Asuinpaikat	Copyright:	© Metsähallitus 2008 © Maanmittauslaitos 1/MML/08
Koordinaatit:	X 7203959, Y 3593445, Z 199	Mittakaava:	1:5000

Kartta 9. Reiska-tietojärjestelmän kohdekartta.

Kartta 10. Kiantajärven Kirkkosaari, jossa näkyvät inventoinnissa paikannetut kohteet.

Kuva 3. Halkkosten hautakivi.

Kuva 4. Kookas monttu saaren koillisosassa.

Kuva 5. Rovasti Calamniuksen hauta.

Kuva 6. Elsa Maria Kiannon hauta.

Kuva 7. Aleksanteri Rinteen grobnitsa rannassa.

Kuva 8. Polkujen väliin jäänyt vanha hauta.

Kuvat 9–10. Puisten hautamuistomerkkien jäänteitä.

Taulukko 1. Kianta-järven Kirkkosaaren haudattuja

Hautamuistomerkki	Nimi	Vuodet
kivi	Sofia Oksanen	?
kivi	Viktor Niemelä	1919-1920
kivi	Hirso	?
kivi	Jenni Varpasaari	1872-1922
grobnitsa	Aleksanteri Rinne	1895-1927
puu	Mandi Johanna Kaartinen	s. ja k. 27?
x	Härkönen	
x	slefer...	
kivi	Esa Tyrväinen	1880-1923
kivi	Reeta Dorde Juntunen	1858-1917
	Eljas	k. 1900
kivi	Elsa Maria Kianto os. Kokko	1896-1954
kivi	August Benjamin Calamnius	1834-1915
	Cecilia Septimia, Katarina	18??-1924
kivi	Reeta Helttunen	k. 1924
kivi	?iina Heikkinen	1916
x	Heikkinen	
puu	Pekka Kerälä	1902-
kivi	Elsa Maria Matero	185?-1910
	likka Matero	1853-1900
x	Airikainen	
kivi	Riitta Liisa Keränen	1852-1919
	Heikki Keränen	1830-1936
kivi	Lauri Lassila	1863-1918
rautaristi	Paavo Lassila	1836-1914
rautaristi	Katri Kyllikki	1920-1922
rautaristi	Irja Annikki	1914-1918
kivi	Paavo Lassila	1890-1913
rautaristi	Katri	1920
	Irja	
rautaristi	Gustaf Edvard Nyman	1848-1892
kivi	Juho Heikkinen	1854-1931
	Kaarlo Heikkinen	
rautaristi	Juho Pekuri	1825-1887
rautaristi	P. Saastamoinen	1854-1895
rautaristi	Johanna Hindikka	1837-1901
kivi	...sanen	1906
rautaristi	Galenius	1824-1880
rautaristi	Joonas Hulkkonen	1841-1907
kivi	Heikkinen	1902-1943
rautaristi	Adam Manninen	1860-1899

rautaristi	Emanuel Snellman	1823-1875
kivi	Carl Saxa	1754-1821
	Maria Magdalena o.s. Nylander	1768-1847
rautaristi	Selma Olivia Saksa	1845-1847
rautaristi	Wilhelm Asp	1865-1869
rautaristi	Joseph August Lilius	1847-1857
rautaristi	Erik Bisi	1819-1868
rautaristi	Gustaf Alexander Manninen	1868-1869
rautaristi	Onni Bisi	
	Eero Bisi	
kivi	Kalle Kivijärvi	1857-1921
	Kaisa	1862-1945
x	Raisa Hiltunen	
kivi	Kaisa Sofia Kivijärvi	189?-19?
kivi	Alpert Kivijärvi	189?-1901
kivi	Saara Kivijärvi	1901
kivi	Kalle Kivijärvi	1857-1921
	Kaisa	1862-1945
kivi	Juho Keränen	1850-1920
kivi	Pietu/o Hulkkonen	1910-1920
	Tellervo Hulkkonen	1917-1921
x	Juho Heikinpoika Hulkkonen	1852?
x	Eufemia Hiltunen	1866
	Anna Hiltunen	1868
x	KK	1998
kivi	Luukkonen Emil Niklas	1877-1946
	Luukkonen Jaakko	
	Luukkonen Paavo	1845-1892
	Luukkonen Anna Kaisa	1846-1935
	Luukkonen Väinö Fredrikki	1885-1886
	Luukkonen Väinö Fredrikki	1887-190?
x	Pekka Moilanen	1928
kivi	Jaakko Moilanen	k. 1930
x	Oskari Kettunen	1991
kivi	Iisakki Keränen	1886-1929
kivi	Kalle Matero	k. 1929
	? Matero	k. 1929
kivi	Henrik Juntunen	1901-1929
rautaristi	Juntunen	k. 1929
kivi	Väinö Karvonen	1901- 1930
rauta	Elsa Luukkonen	1845-1929
x	Väyrynen	
rauta	Juho Tapio	1878-1929
kivi	Ilja Huotarinen	1897-1929
	Tanja Huotarinen	1922-1925

	Veera Huotarinen	1928-1930
rauta	Riitu Raappana	1860-1926
kivi	likka? Juntunen	1853-1921?
	Anna- Stiina Juntunen	?
kivi	Hanna Taurianen	s. ja k. 20.2.1923
kivi	JM	
rauta	Alli Mirjam Holli	1927-1927
kivi	A. E. Helttunen	
kivi	Saara Tauriainen	1901?
kivi	Nils Tauriainen	1918-192/31?
	? Tauriainen	?
kivi	Heikkinen Heikki	1827-1905
	Heikkinen Kaisa	1822-1904
	Heikkinen Kalle	1848-1915
	Heikkinen Hanna-Reeta	1840-1943
	Heikkinen Lauri Henrikki	1887-1903
	Heikkinen Eeli	1902-1902
rautaristi	Kaarle Bisi	?
kivi	Nälkään kuolleiden muistolle	
rauta	Reeta Adele Juntunen	189?-1929
kivi	?aisa Juntunen	?

Pesiöjärvi, Kirkkosaari

Muinaisjäännösrekisteriin ei ole merkitty aikaisempia tutkimuksia.

Pesiöjärvi Kirkkosaari hautasaari		MH-tunnus: 150656	
Kohdetyyppi:	3 Hautapaikat	Haltija:	161 Metsätalous Kainuu
Ajoitus:	7116 Uusi aika	Ylläpitäjä:	161 Metsätalous Kainuu
Rakentamisvuosi:		Kunta:	777 SUOMUSSALMI
Lukumäärä:	1		
Koordinaattiselitys:		Geometria tuotettu:	9 Muu tuottamistapa
Koordinaatit:	X 7207471, Y 3577961, Z 215	Löydöt:	
Taustatiedot			
Kohde on muinaisjäännösrekisterissä. Kohde sijaitsee sekä seurakunnan että valtion omistamalla maalla.			
Ympäristön kuvaus			
Pesiöjärvässä, lähellä Kiantajärveen laskevaa Myllyjokea on pitkulainen Kirkkosaari, joka on ollut kauan hautausmaasaarena. (MJ-rek)			
Kohteen kuvaus			
Saareen ei enää haudata, mutta siellä on edelleen rauta- ja puuristejä sekä hautakiviä. Tarinan mukaan hautamuistomerkkien joukossa on myös 2 ristiä, jotka paikkakunnan ensimmäiset sepät ovat eläessään takoneet itselleen. Joissakin risteissä on numeroita ja kirjaimia väärinpäin.(MJ-rek) Havaittavissa olevat haudat keskittyvät saaren keskiosiin ja pohjoisimpaan niemeen. . Eteläisessä osassa on yksi metallinen risti Pekka Keräsen (k. 1881) haudassa, muutamia puisten ristiin lahonneita jäänteitä ja lukuisia painanteita vanhoista haudoista. Saarella mukana olleen oppaan mukaan saaren eteläinen pengermä jatkuen kohti saaren itäosaa on ollut aikoinaan täynnä hautoja, mutta niistä ei ole enää jälkiä näkyvässä maanpinnalla. Muistitiedon mukaan saareen on haudattu vainajia jo 1700-luvun lopulla. Saaren pohjoisosa vihittiin käyttöön vuonna 1855. Saareen on haudattu Jooseppi Kyllönen (Ryysyrannan Jooseppi). Kauppias Venja Niemen hautana on puinen grobnitsa. Muinaisjäännösrekisterissä mainitut hautakivet, joissa on nurinpäin tehtyjä kirjaimia kuuluvat Yrjö ja Johanna Juntuselle, jotka on haudattu vuonna 1916. Hautakivet ovat yleisimpiä muistomerkkejä, myös muutamia puisia ja metallisia hautamuistomerkkejä löytyy. Pesiöjärven vuonna 1947 hukkuneille miehille on oma risti. Pikkulapsena kuolleita on paljon. Viimeisimmät hautaukset ovat vuosilta 1992, 1996 sekä sukuhaudoissa 2009 ja 2010. Kirkkoherra Kormilaisen lehtiartikkelin mukaan saareen on haudattu viime vuosina yksittäisiä Pesiökylästä juuret omaavia vainajia, joita on tuotu jopa Ruotsista asti.			
Kohteen rajaus			

Kohteen rajaus on aluemainen. Muinaisjäännösrekisteriin tehtyyn rajaukseen ei ehdoteta muutoksia, koska ei tiedetä, mihin rajaus perustuu.

Tulkinta

Virallisesti vihitty hautasaari, joka on ollut käytössä ilmeisesti 1700-luvun lopulta (mahdollisesti aikaisemminkin) nykyaikaan saakka.

Tarkastukset

Tila: 3 Toteutettu Laji: 6 Suojeluarvojen tarkastus Tarkastusvuosi: 2012
Tarkastuspvm: 16.8.2012 Tarkastaja: R. Mustonen
Kuvaus: KMO kulttuuriperintöinventointi Kainuu

Viranomais-	777500001	Kunto:	1 Hyvä
rekisterinro:		Olotila:	2 Ei käytössä
Arvotus:	8 Muu suojeluarvo	Kohteen	2 Muinaisjäännösrekisteri II
		suojelu:	

Ympäristön	0 Ei määritelty
suojelu:	

Kohdetyyppi:	3 Hautapaikat	Copyright:	© Metsähallitus 2008 © Maanmittauslaitos 1/MML/08
Koordinaatit:	X 7207471, Y 3577961, Z 215	Mittakaava:	1:5000

Kartta 11. Reiska-tietojärjestelmän kohdekartta.

Kartta 12. Kartalla näkyvät saarella paikannetut haudat.

Kuvat 11–12. Yrjö ja Johanna Juntusen hautakivet, joissa osa kirjaimista on väärinpäin.

Kuva 13. Puinen hautamuistomerkki 1950-luvulta.

Kuva 14. Pesiöjärveen hukkuneiden hautamuistomerkki.

Kuva 15. Venja Niemen grobnitsa. Venja Niemi oli naimisissa Elsa Maria Kiannon tyttären, Mairen kanssa.

Kuva 16. Sukuhauta, johon on haudattu vielä vuonna 2010.

Kuva 17. Lasten hautoja.

Kuva 18. Vanha hautamuistomerkki saaren eteläosassa.

Kuva 19. Ristissä lukee paikalla lepävään Pekka Keräsen, joka on kuollut vuonna 1881.

Kuva 20. Rivissä olevia hautakumpuja saaren eteläosassa.

Taulukko 2. Pesiöjärven Kirkkosaareen haudattuja

Hautamuistomerkki	Nimi	Vuodet
betoni risti kupari laatalla	Aadolf Kyllönen	1884-1958
	Reeta Kyllönen	1884-1950
	Frans Petteri Kyllönen	1914-1947
	Topias Juntunen	1906-1947
kivi	Raimo Moilanen	1947-47
	Urho Moilanen	1958-58
kivi	Tero Niemi	1937-1947
	Timo Niemi	1965-1965
kivi	Reino Moilanen	
	Iida Moilanen	
	Petteri Moilanen	
	Maria Moilanen	
grobnitsa	Venja Niemi	1904-1984
kivi	Veikko Iisakki Antero Heikkinen	1945-46
kivi	Reeta Helmi Pyykkönen	1922-1945
kivi	Matilda Kemppainen	1899-1941
kivi	Raimo Matias Juntunen	1950-1951
kivi	Johannes Moilanen	1889-1955
kivi	Eeli Kemppainen	1888-1953
kivi	Kusti Artturi Juntunen	1907-1961
puuristi	...kka Tolonen	18..
kivi	Antti Kemppainen	1857-1936
kivi	Tilda Juntunen	1874-1950
	Lauri Juntunen	1875-1950
kivi	Rauha Kyllönen	1928-29
	Heimo Kyllönen	
	Irja Kyllönen	
	Matti Kyllönen	
kivi	Jaakko Moilanen	1860-1945
	Kaisa Stiina Moilanen	1862-1936
puuristi	Kyllönen	1833-1919?
kivi	Kalle Juho Kyllönen	1873-1942
	Tilda Maria Kyllönen	1878-1964
kivi	Sulo Einari Keränen	1927-1964
kivi	Kalle Moilanen	1947-48
kivi	Sulo Oskari Juntunen	1943-43
	Jorma Oskari Juntunen	1950-54
kivi	Mimmi Moilanen	17.-24.11.1955
kivi	Kalle Juntunen	1918-1964
kivi	Jaakko Keränen	1876-1938
kivi	Juho Juntunen	1877-1960
kivi	Paavo Juntunen	1903-1967

kivi	Hiskias Partanen	1877-1937
	Erkki Partanen	1919-1936
	Liisa Partanen	1877-1953
	Arvid Partanen	1904-1942
kivi	Pekka Keränen	13.-15.2. 1960
rautaristi	Yrjö Aadolf Juntunen	1922-1992
kivi	Pekka Kaspero Kyllönen	1875-1948
	Hilda Kristiina Kyllönen	1876-1970
kivi	Hilja Kustaava Kyllönen	1913-1953
kivi	Veikko Arttur Kyllönen	1915-1960
kivi	Paavo Juntunen	1873-1937
kivi	Eeli Johannes Juntunen	1914-1974
	Vieno Juntunen	1914-1970
	Sirpa Juntunen	1959-1960
	Liisa Juntunen	1955-1955
kivi	Veikko Paavali Juntunen	1926-2010
	Miina Juntunen	1883-1972
	Jooseppi Juntunen	1874-1940
	Onni Jaakoppi Juntunen	1929-2009
kivi	Kustaa Juntunen	1939-1978
kivi	Armas Jooseppi Juntunen	k. 1941?
kivi	Kalle Kemppainen	1904-1935
kivi	Antti Juntunen	1897-1933
kivi	Jaakko Eemeli Kyllönen	1924-1963
kivi	Martti Juntunen	1920-1980
	Eeva Juntunen	1916-2010
puuristi	Wäinö Johannes Hyyryläinen	1925-1992
kivi	Martta Seppänen	1916-1987
puuristi	Kristiina Raappana	k. 1924
x	Vilma Kyllönen	1923
kivi	Selma Juntunen	1897-1931
kivi	Veikko Veli Juntunen	1947-1949
kivi	Kaisa Pyykkönen	1889-1952
x	Wäinö Kyllönen	
kivi	Maria Lovisa Korolainen	1865-1939
kivi	Reino Kyllönen	1929-1960
kivi	Tuomas Hiltunen	1885-1963
kivi	Aarne Perkonen	
kivi	P. Hiltunen	1840-1918
x	Johanna Juntunen	1916
kivi	Ritva Anttonen	1952-53
rautaristi	Pekka Keränen	1881
kivi	Yrjö Juntunen	1916
kivi	Johanna Juntunen	1916
puuristi levyllä	Teuvo Artturi Heikkinen	1929-2006

kivi	Reeta Manninen	1865-1949
puulevy	Pjotr? Kyllönen	k. 195?
kivi	Rauha Moilanen	1947-48
	Olga Moilanen	1932-49
kivi	Matti Haataja	1891-1951
kivi	Matti Juntunen	1873-1964
puulevy	Kyllönen	

Piispajärvi, Hoikkasaari

Muinaisjäännösrekisteriin ei ole merkitty aikaisempia tarkastuksia.

Hoikkasaari hautasaari		MH-tunnus: 150657	
Kohdetyyppi:	3 Hautapaikat	Haltija:	161 Metsätalous Kainuu
Ajoitus:	7116 Uusi aika	Ylläpitäjä:	161 Metsätalous Kainuu
Rakentamisvuosi:		Kunta:	777 SUOMUSSALMI
Lukumäärä:	1		
Koordinaattiselitys:		Geometria tuotettu:	4 Gps-mittaus, korjaamaton
Koordinaatit:	X 7245192, Y 3593631, Z 248	Löydöt:	
Taustatiedot			
Kohde on muinaisjäännösrekisterissä. Se on merkitty rauhoitusluokkaan 1 eli valtakunnallisesti merkittäväksi muinaisjäännöskohteeksi, koska se on myös maakuntakaavassa.			
Ympäristön kuvaus			
Saari sijaitsee Piispajärvessä, Viitostieltä länsilounaaseen, Ukoniemen ja Hilskon välissä.			
Kohteen kuvaus			
Yrjänäsaari ei ole Piispajärven ainoa hautasaari. Siitä puolisen kilometriä itäkoilliseen on Hoikkasaari. Saaren itäpäässä on korkeahko kuiva kumpare. Lännessä saari on matala ja kapea. Kumpareen länsiosassa on suuri petäjä, johon veistettyihin pilkkoihin on kaiverrettu vuosilukuja. Kumpareella on useita kuoppia ja saarella on puuristien jäännöksiä. Aivan ilmeisesti tätäkin saarta on käytetty hautapaikkana. (Muinaisjäännösrekisteri)			
Saarella havaittiin laakea kuoppa, jonka koko on 4 x 2,5 x 0,7 metriä. Lisäksi havaittiin soikea kuoppa kooltaan 2 x 1 x 0,3 metriä ja pyöreähkö kuoppa halkaisija 2,5 metriä, syvyys 1 metri. Rinteessä oli kapea oja (2 x 0,15 x 0,1 metriä). Muitakin hyvin epäselviä painanteita havaittiin. Maassa oli lahonneen puuristin jäänteet, joissa oli kiinni takonaula ja neliönmuotoinen erikoinen kivi (hautakivi?). Rannassa olevassa puussa oli pilkat lounaan- ja kaakonpuoleisilla sivuilla. Kaakonpuoleisessa pilkassa on raapustettuna luvut ja kirjaimet: TM, 188?, V MTM 88 TK 8. Lounaan puoleisessa pilkassa merkinnät ovat: mahdollinen risti tai T, mahdollinen A, 1878, LA, AS, LS			
Kohteen rajaus			
Kohteen rajaus on aluemainen.			
Tulkinta			
Historiallisen ajan hautasaari, jossa on myös 1800-luvulta peräisin oleva mahdollisesti hautauksiin liittyvä merkkipuu.			

Tarkastukset

Tila: 3 Toteutettu Laji: 6 Suojeluarvojen tarkastus Tarkastusvuosi: 2012
Tarkastuspvm: 15.8.2012 Tarkastaja: R. Mustonen
Kuvaus: KMO kulttuuriperintöinventointi Kainuu

Viranomais- rekisterinro:	1000005524	Kunto:	1 Hyvä
Arvotus:	8 Muu suojeluarvo	Olotila:	2 Ei käytössä
		Kohteen suojelu:	1 Muinaisjäännösrekisteri I

Ympäristön suojelu:	0 Ei määritelty
--------------------------------	-----------------

Kohdetyyppi:	3 Hautapaikat	Copyright:	© Metsähallitus 2008 © Maanmittauslaitos 1/MML/08
Koordinaatit:	X 7245192, Y 3593631, Z 248	Mittakaava:	1:5000

Kartta 13. Reiska tietojärjestelmän kohdekartta.

Kartta 14. Hoikkasaarella havaitut kuopat, puuristin jäänteet, neliskanttinen kivi ja merkkipuu pisteinä.

Kuva 21. Kookas kuoppa saarella.

Kuva 22. Puuristin jäänteet.

Kuvat 23–24. Merkintöjä kahdessa pilkassa.

Kuva 25. Mahdollinen hautakivi.

Piispajärvi , Yrjänäsaari

Muinaisjäännösrekisterissä ei ole mainintoja aikaisemmista tutkimuksista.

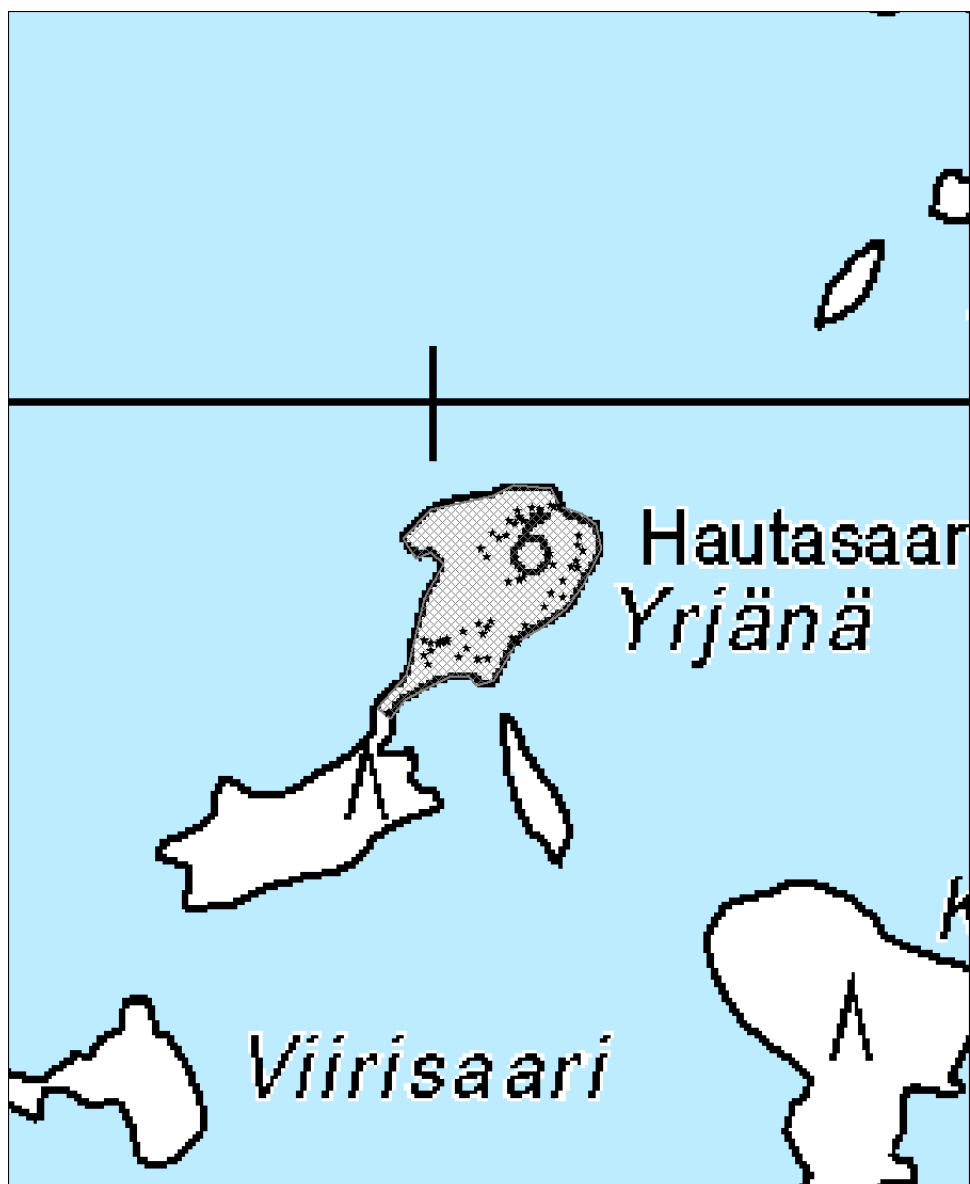
Yrjänä hautasaari		MH-tunnus: 150658
Kohdetyyppi:	3 Hautapaikat	Haltija: 161 Metsätalous Kainuu
Ajoitus:	7116 Uusi aika	Ylläpitäjä: 161 Metsätalous Kainuu
Rakentamisvuosi:		Kunta: 777 SUOMUSSALMI
Lukumäärä:	1	
Koordinaattiselitys:		Geometria 4 Gps-mittaus, korjaamaton tuotettu:
Koordinaatit:	X 7244892, Y 3593030, Z 248	Löydöt:
Taustatiedot		
Kohde on muinaisjäännösrekisterissä rauhoitusluokan 1 kohteena, eli valtakunnallisesti merkittävänä kohteena, koska se on myös maakuntakaavassa.		
Ympäristön kuvaus		
Yrjänä-saari sijaitsee nelisen kilometriä viitostien sillalta länsilounaaseen. Saari on pituudeltaan 0,3 km ja sen lounaispää on matala ja suoperäinen. Keskellä on hyvin kapea vetinen kohta, joka käytännössä jakaa saaren kahteen osaan. Koillispää on korkeampi ja siellä on sekametsää kasvavaa kivikkoista moreenimaata. Tätä osaa saaresta on käytetty hautausmaana maaperän kivikkoisuudesta huolimatta. (Muinaisjäännösrekisteri)		
Kohteen kuvaus		
Saarella on runsaasti hautoja. Niiden merkkeinä on puuristejä, joista osa on täysin lahonneita ja kaatuneita, joitain raudasta tehtyjä vanhoja ristejä sekä uudempia hautakiviä. Paikalle on tehty useita hautauksia vielä 1950-luvulla. Nykyään hautausmaa ei enää ole käytössä eikä seurakunnan hoidossa. (Muinaisjäännösrekisteri) Hautamuistomerkit on tehty tasapuolisesti kivistä, metallista ja puusta. Ensimmäinen hautaus saareen on tehty 1889 ja tuorein vuonna 2010. Piispajärvi-seura on pystyttänyt saareen haudattujen muistoksi aiemman puisen ristin viereen uuden muistomerkin vuonna 2005. Pastori Helge Itkonen vihki sen seuraavana kesänä.		
Kohteen rajaus		
Kohteen rajaus on aluemainen.		
Tulkinta		
Historiallisen ajan hautasaari.		
Tarkastukset		
Tila: 3 Toteutettu	Laji: 6 Suojeluarvojen tarkastus	Tarkastusvuosi: 2012
Tarkastuspvm: 5.8.2012	Tarkastaja: R. Mustonen	
Kuvaus: KMO kulttuuriperintöinventointi Kainuu		

Viranomais- rekisterinro:	1000005510	Kunto:	2 Keskinertainen
Arvotus:	8 Muu suojeluarvo	Olotila:	2 Ei käytössä
Selitys:		Kohteen suoja:	1 Muinaisjäännösrekisteri I
Ympäristön suoja:	0 Ei määritelty		

Kohdetyyppi:	3 Hautapaikat	Copyright:	© Metsähallitus 2008 © Maanmittauslaitos 1/MML/08
Koordinaatit:	X 7244892, Y 3593030, Z 248	Mittakaava:	1:5000

Kartta 15. Reiska-tietojärjestelmän kohdekartta.

Kartta 16. Saarella havaitut haudat pisteinä.

Kuva 26. Erityyppisiä hautamuistomerkkejä. Etualalla Piispajärvi-seuran muistomerkki.

Kuva 27. Vilho Seppäsen puinen risti.

Kuva 28. Heimo Riekin puuristi.

Taulukko 3. Yrjänä-saareen haudattuja.

Hautamuistomerkki	Nimi	Vuodet
kivi	Aate Lesonen	1895-1948
kivi	v 2005 Piispajärvi-seura	
rautaristi	Jenny Maria Meriläinen	1894-1938
kivi	Juho Luukkonen	1846-1921
puuristi	Heimo Riekki	1929-30
	Pirkko Riekki	
kivi	Juho Herman Luukkonen	
	Iida Maria Luukkonen	k. 1956
rautaristi	Heimo Nestor Manninen	1913-36
rautaristi	Seppo Lauri Juntunen?	
kivi	Kalle Jalmari Turpeinen	1897-1943
rautaristi	Johannes Meriläinen	k. 1938?
rautaristi	Toivo Meriläinen	
kivi	Eeva Juntunen	k. 197?
kivi	Tilda Moilanen	1876-1935
	Heikki Moilanen	1867-1950
kivi	Briitta Luukkonen	1885-194?
	Sauli Luukkonen	1883-1959
kivi	Kalle Moilanen	1882-1953
	Elsa Liisa Moilanen	1884-1959

kivi	Tuomas Räisänen	1862-1944
	Jussi Räisänen	1894-1943
	Kristiina	1869-1947
	Kaisa	1903-1907
	Tuomas	1899-1923
	Kristiina Pirhonen	1899-1938
	Elsa Hilja Moilanen	1892-1947
	Anna Reeta Seppänen	1901-1937
kivi	Vilho Seppänen	1931-1941
	Sulo Johannes Seppänen	1867-194?
kivi	Ilmari Juntunen	1887-1952
puulevy	Amanda Juntunen	1873-1950
kivi	Kristiina Räisänen	1869-1947
	Elsa Hilja Moilanen	1892-1947
kivi	Maria Elma Inkeri Moilanen	1950-1957
puulevy	Seppänen	1865-1953?
puulevy	Räisänen	
puuristi	Toivo Heikkinen	1951-1951
puulevy	Hilja Maria Kuriniemi	1956-58
puulevy	Vilho Seppänen	
puulevy	Veijo	
puuristi	Moilanen	1890-1926
	Pekka Juntunen	1850-1924
	Pekka Tauno Petteri Juntunen	1930-2010

3.2. Lopuksi

Kaikki inventoidut hautasaaret on merkitty muinaismuistolain suojaamiksi muinaisjäännöksiksi. Saarille on haudattu ihmisiä pitkän aikaa ja niihin liittyy muistitietoa, mutta tarkkoja ajoituksia hautaamisen aloittamisesta ei ole. Osalla saarista on ns. virallisia kirkon siunaamia hautausmaita, jotka ovat olleet käytössä viime vuosiin saakka. Näiden hautausmaiden luonne on poikkeuksellinen.

Allekirjoitus

Vantaalla 28.2.2013

Riikka Mustonen

Lähteet

Kirjalliset lähteet:

Huurre, Matti & Turpeinen Oiva, 1992. Leipä luonnosta. Suomussalmen historian kymmenen vuosituhatta. Keuruu.

Jokipii, Mauno. 2001. Suomen hautasaaret. – toim. Laitinen. Ruumis- ja kalmasaaret. Etäällä kirkkomaasta. 19–44.

Kauhanen, Jouni, 2011. Surunsalmesta tiennäyttäjäksi. Suomussalmi 1945–2005. Porvoo.

Kormilainen, Risto 2011. Hautausmaat ovat kiinnostavia vierailukohteita. Pohjoinen opas – lehti.

Laitinen, Erkki 2001. Hankasalmen – Kangasniemen seudun Ruumissaariin haudatut. toim. Laitinen. Ruumis- ja kalmasaaret. Etäällä kirkkomaasta. 64–86.

Mönkkönen, Mauri. 2001. Itäsuomalainen väliahautausperinne. toim. Laitinen. Ruumis- ja kalmasaaret. Etäällä kirkkomaasta: 45–63

Paulaharju, Samuli 1958. Kainuun mailta. Kansantietoutta Kajaanin kulmilta. Porvoo.

Ruohonen, Juha 2005. Saariin ja metsiin haudatut. Historiallisen ajan hautapaikkoja Kangasniemellä. – toim. Immonen & Haimila Mustaa Valkoisella. Ystäväkirja arkeologian lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisäselle: 256–269

Vilkuna, Janne. 2001. Esihistorialliset haudat Keski-Suomessa. toim. Laitinen. Ruumis- ja kalmasaaret. Etäällä kirkkomaasta: 10–18

Internet-lähteet:

Muinaisjäännösrekisteri 25.10.2012 [www-dokumentti]

<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx>

Ruohonen Juha. Ruumis-, kalma- ja kuoliosaaret. Nimiä, tarinoita ja kaivaushavaintoja 25.10.2012 [www-dokumentti] (Julkaistu myös Hiisi 2/2006)

<<http://kalmistopiiri.wordpress.com/2011/01/14/ruumis-kalma-ja-kuoliosaaret-nimia-tarinoita-ja-kaivaushavaintoja/>>